

Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu

Hazırlayan
Ülker MAVRAL
Öğretim Görevlisi
Yeminli Mali Müşavir

I- GİRİŞ

Bilindiği üzere 25 Ağustos 1971 tarih ve 1475 sayılı İş Kanunu 22.5.2003 Tarih ve 4857 Sayılı İş Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 4857 Sayılı İş Kanununda da işverenlerin özürlü ve eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma yükümlülüğü ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş bulunmaktadır.

Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü'nün 3 Aralık 2002 tarih ve B.02.0 PPG.0.12.320-20515 Sayılı Genelge'sinde (2002/58) "Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, ülkemiz nüfusunun yaklaşık %12'si, diğer bir ifadeyle sayıları 8 milyonu bulan özürlü vatandaşlarımızdan oluşmaktadır. Özürlü vatandaşlarımızın, başkalarının yardımına muhtaç olmadan kendi kendilerine yetebilmelerinin sağlanması, fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve topluma üretici bireyler olarak kazandırılmaları büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, özürlülerin sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarının çözüme kavuşturulmasına yönelik çeşitli düzenlemelerin yapılmış bulunduğu" belirtilmektedir.

İşyerlerinde 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işverenler, çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde 3'ü

oranında özürlü , yüzde 3'ü oranında da eski hükümlü ve yüzde 2'si oranında terör mağduru çalıştırmak zorundadırlar.

İşverenlerin özürlü ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülükleri 22.5.2003 tarih ve 4857 Sayılı İş Kanununun 30'ncu maddesinde (Daha önce yürürlükte bulunan 1475 Sayılı İş Kanunu'nun da 25'nci maddesinde), terör mağduru çalıştırma yükümlülükleri ise 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na 4131 Sayılı Kanun'la eklenen Ek:1'nci maddesinde düzenlenmiştir.

Özürlü ve eski yükümlü çalıştırma yükümlülüğüne ilişkin hususlar ve bu zorunluluğa uyulmamasının yaptırımına aşağıda değinilecek olup, terör mağduru çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere uygulanacak para cezası 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren 3 milyar 60 milyon liradan başladığı hususu hatırlatmakla yetinilecektir.

II- ÖZÜRLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜ VE TERÖR MAĞDURU ÇALIŞTIRMA ZORUNLULUĞU

İş Kanununun 30'ncu maddesinde "İşverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde her yılın ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranlarda özürlü ve eski hükümlü ile 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun ek 1'nci maddesinin (B) fıkrası uyarınca istihdamı zorunlu olan terör mağduru işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin toplam oranı %6'dır. Ancak, özürlüler için belirlenecek oran, toplam oranın yarısından az olamaz. ..." şeklinde hükme bağlanmıştır.

Bu hükme göre:

50 veya daha fazla işçi çalıştıran işverenler, çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde 3'ü oranında özürli, mesleklerine, bedensel, zihinsel ve ruhsal durumlarına uygun işlerde çalıştırmak zorundadırlar.

50 ve daha fazla daimi işçi çalıştıran işverenler ayrıca, çalıştırdıkları daimi işçi sayısının yüzde 3'ü oranında eski hükümlüyü mesleklerine uygun işlerde çalıştırmak zorundadırlar.

Ancak, yurt güvenliği ile ilgili mal veya hizmet üreten işyerleri ile öğrenci yurtları ve eğitim kurumları kapsam dışında olup, eski hükümlü çalıştırma yükümlülükleri bulunmuyor. Eski hükümlü çalıştırmak zorunda olmayan işyerleri, Milli Savunma, İçişleri, Milli Eğitim Bakanlıklarının görüşü esas alınarak İş ve İşçi Bulma Kurumu (Türkiye İş Kurumu) tarafından belirlenmektedir.

III-ÇALIŞTIRILACAK İŞÇİ SAYISI NASIL BELİRLENİYOR

Aynı il sınırları içerisinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.

Bu kapsamda çalıştırılacak işçi sayısının tespitinde belirsiz süreli iş sözleşmesine ve belirli süreli iş sözleşmesine göre çalıştırılan işçiler esas alınır. Kısmi süreli iş sözleşmesine göre çalışanlar, çalışma süreleri dikkate alınarak tam süreli çalışmaya dönüştürülür. Eski hükümlü açısından yüzde 3'ün hesaplanmasında daimi işçi sayısı esas alınıp, geçici işçiler hesaplamaya dahil edilmeyizler

Oranların hesaplanmasında yarıma kadar kesirler dikkate alınmaz, yarım ve daha fazla olanlar tama dönüştürülür.

Örneği bir işveren aynı il sınırları içindeki bir veya birden fazla işyerinde toplam 50 ile 83 arasında daimi işçi çalıştırıyor ise: 2 özörlü ve 2 eski hükümlü, 84 ile 116 arasında daimi işçi çalıştırıyor ise 3 özörlü ve 3 eski hükümlü çalıştırmak zorundadır.

İşyerlerinin temizlik, yemek ve benzeri işlerini yaptırmak üzere anlaştıkları firmalar ile yaptıkları iş ya da hizmet alımına ilişkin sözleşmelerde, özörlü ve eski hükümlü çalıştırılmayacağına ilişkin hükümlere yer verilmesi yasal olarak mümkün değildir.

İşyerinin işçisi iken sakatlanan, eski hükümlü ya da terör mağduru olanlara öncelik tanınır.

Yer altı ve su altı işlerinde özörlü işçi çalıştırmaz ve yukarıdaki hükümler uyarınca işyerlerinin işçi sayısının tespitinde yer altı ve su altı işlerinde çalışanlar hesaba katılmaz.

Bir işyerinden malulen ayrılmak zorunda kalıp da sonradan maluliyeti ortadan kalkan işçiler eski işyerlerinde tekrar işe alınmalarını istedikleri takdirde, işveren bunları eski işleri veya benzeri işlerde boş yer varsa derhal, yoksa boşalacak ilk işe başka isteklilere tercih ederek, o andaki şartlarla işe almak zorundadır. Aranan şartlar bulunduğu halde işveren iş sözleşmesi yapma yükümlülüğünü yerine getirmeyse işe alınma isteğinde bulunan eski işçiye altı aylık ücret tutarında tazminat öder.

Eski hükümlü çalıştırılmasında kanunlardaki kamu güvenliği ile ilgili hizmetlere ilişkin özel hükümler saklıdır.

İlgili kanun hükümlerine uyulmayıp ta öngörülen sayıda özürlü ve eski hükümlü çalıştırılmaması halinde cezai müeyyide öngörülmüştür.

IV-ÇALIŞTIRILACAK KİŞİLERİN NE SURETLE TEMİN EDİLECEĞİ

Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü'nün 3 Aralık 2002 tarih ve B.02.0.PPG.0.12.320.20515 sayıyla yayınladığı 2002/58 sayılı Genelge'sine göre Özürlüler İdaresi Başkanlığının vermiş olduğu Özürlü Kimlik Kartı, özürlülere tanınan hak ve hizmetlerden yararlanılması için yeterli ve geçerli bir belgedir.

İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığı ile sağlarlar.

Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yönltilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları Adalet Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

İşverenler çalıştırmakla yükümlü bulundukları özürlü ve eski hükümlüleri, yükümlülüğün doğduğu tarihten itibaren bir ay içinde niteliklerini de belirtmek suretiyle işyerlerinin bulunduğu bölgedeki İş Kurumu'ndan isterler.

Kurum, her açık iş için durumu istemde belirtilen koşullara uyan kayıtlı en az iki özürlü veya eski hükümlüyü niteliklerini belirten belgelerle birlikte onbeş gün içinde işverene gönderir. İşyerinden gönderilen özürlü veya eski hükümlülerden işe alınan veya alınmayanları alınmama nedenleri ile birlikte onbeş gün içinde Kurum'a bildirmekle yükümlüdür.

İşveren talebinin ilk gönderilenler arasından karşılanmaması halinde; Kurum'da kayıtlı olanların niteliklerini içeren listelerle birlikte ikinci kez gönderme yapılır.

İşveren artık ikinci kez gönderilenler ya da listede yer alanlar arasından seçim yapmak ve istihdam etmek zorundadır.

Kurumun aracılığı olmadan özürlü veya eski hükümlüyü işe alan işverenler, durumu en geç bir ay içinde Kurum'a bildirmek ve tescil ettirmek kaydıyla, özürlü ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılırlar.

V- DEVLET YARDIMI

1475 Sayılı İş Kanununun 30'ncu maddesinde "... Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranların üstünde özürlü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştıran işverenlerin kontenjan fazlası işçiler için özürlü ve eski hükümlü çalıştırmakla yükümlü olmadıkları halde özürlü çalıştıran veya çalışma gücünü %80'den fazla kaybetmiş özürlü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürlü için 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre ödemeleri gereken işveren sigorta prim hisselerinin yüzde ellisini kendileri, yüzde ellisini Hazine öder.

Bu maddeye aykırılık hallerinde 101'nci madde uyarınca tahsil edilecek para cezaları Türkiye İş Kurumu bütçesinin Maliye Bakanlığınca açılacak özer tertibine gelir kaydedilir. Bu hesapta toplanan paralar özürlü ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işini kurma ve bu gibi projelerde kullanılmak üzere Türkiye İş Kurumuna aktarılır. Toplanan paraların nerelere ve ne kadar verileceği Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün Koordinatörlüğünde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü, İş sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Özürli İdaresi Başkanlığı, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu ve en çok işçi ve işvereni temsil eden üst kuruluşların birer temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından karara bağlanır. Komisyonun çalışma usul ve esasları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." Hükmüne yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere işverenlerin çalıştırmak zorunda oldukları sayının üzerinde özürlü ve eski hükümlü çalıştırmaları halinde, fazladan çalıştırılan özürlü ve eski hükümlülerin sosyal sigorta primi işveren hissesinin yarısı Hazine tarafından karşılanmaktadır.

Bu nedenle işverenlerin, Türkiye İş Kurumu'ndan alacakları çalıştırdıkları özürlü ve eski hükümlü sayısı ile kontenjan fazlası olan özürlü ve eski hükümlü işçilerin sayısını gösterir bir belgeyi SSK Sigorta Müdürlüğü'ne vermeleri gerekiyor. Söz konusu işverenlerin bu haktan yararlandırılmalarında müracaat tarihi esas alınır.

VI-ÖZÜRLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜ ÇALIŞTIRMA ZORUNLULUĞUNA AYKIRILIK

4857 Sayılı İş Kanununun 101'nci maddesinde "Bu kanunun 30'ncu maddesindeki hükümlere aykırı olarak özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her özürlü ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için yediyüzelli milyon lira para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulmaz" hükmüne yer verilmiştir.

Özürlü ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyen iş-

veren veya vekiline çalıştırmadığı her özürlü ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için para cezası öngörülmüştür.

* 4382 Sayılı yası ile 24.10.1998 tarihinden geçerli olmak üzere 70 milyon lira olarak belirlenen ceza tutarı, her yıl Maliye Bakanlığı'nca belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılmaktadır. 2002 yılı yeniden değerlendirme oranı %59 tespit edildiğine göre, 2002 yılında 448 milyon lira olan para cezası, 1.1.1002 tarihinden itibaren 712 milyon lira olarak uygulanmaktadır. 4857 Sayılı İş Kanununun 101'nci maddesinde ise bu yükümlülüğe uymamanın cezası 750.000.000,- TL. olarak belirlenmiştir.

Para cezasının çalıştırılmayan her özürlü ve eski hükümlü ve her ay için uygulanacak olması, çalıştırılmayan kişi ve ay sayısına bağlı olarak ceza miktarını artırmaktadır.

Örneğin 75 işçi çalıştıran bir işveren 2 özürlü, 2 eski hükümlü çalıştırmak zorundadır. İşverenin 2 özürlü ve 2 eski hükümlüyü çalıştırmaması halinde ödeyeceği bir aylık ceza tutarı 750.000.000,- TL $2 \times 2 = 3.000.000.000,-$ olacak. Bu işverenin yükümlülüğünü 3 ay süreyle yerine getirmemiş olduğunu varsaydığımızda; ödemesi gereken para cezası 3.000.000.000,-* 3 ay= 9.000.000.000,- TL. olacaktır.

VII- SONUÇ

İşyerlerinde 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin, çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde 3'ü oranında özürlü, daimi işçi sayısının yüzde 3'ü oranında eski hükümlüyü istihdam etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde; çalıştırmadıkları her bir özürlü veya eski hükümlü için her ay itibarıyla 22.5 2003 tarihinden itibaren 750.000.000,- TL. para cezası ödemesi gerekmektedir. Oysa, 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren aylık asgari ücret 306.000.000,- TL. bir asgari ücretlinin işverene maliyeti ise yaklaşık 383 .000.000,- TL. olmaktadır.

İşverenlerin, özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu hususunda duyarlı olmaları gerekiyor. Aksi halde, işverenlerin çalıştırarak işgücünden yararlanacakları özürlü ve eski hükümlü için katlanacakları maliyetin daha fazlasını ceza olarak ödemeleri söz konusu olacaktır.

Görüldüğü üzere işverenler özürlü ve eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma yükümlülüğüne uyduklarında hem ekonomik yönden bir avantaj elde edecekler, hem de olayların sosyal boyutunu göz ardı etmemiş olacaklardır.

Böylece, özürlü vatandaşlarımızın, başkalarının yardımına muhtaç olmadan kendi kendilerine yetebilmeleri imkanı sağlanacaktır. Diğer taraftan fırsat eşitliğinin sağlanması ve bu vatandaşların topluma üretici bireyler olarak kazandırılmaları büyük önem taşımaktadır.